

מראי מקומות- קידושין כ'

(ג) שאינו יוצא בראשי אברים- כ' תוס', דה"א דלא גרע מעבד כנעני, שהרי יש לו יציאות טפי מע"כ, וא"כ כש"כ שיהי' יוצא בשן ועין, קמ"ל. וכ"כ הרמב"ם (סה"מ, שורש ח'), דמה דצריך קרא דלא תצא וכו' הוא לשלול מה שהיינו אומרים מן הסברא, מק"ו מעבד כנעני (וע"ע ברש"י לעיל [טז. ד"ה גופו קנוי] דכ' לענין שטר שחרור דלא גרע ע"ע מעבד כנעני). אבל הרמב"ן שם בהשגותיו כ' דהא שן ועין קנסא הוא, ומקנסא לא ילפי' (וע' בלב שמח שם דתמה ע"ז, דהא רק ממונא מקנסא לא ילפי', אבל זהו קנסא מקנסא, ושפיר ילפי'), וביאר דמשו"ה כ' הבה"ג דהא דלא תצא היינו לא תעשה, דהיינו שהי' פשוט שאין יציאה של שן ועין בעבד עברי, דמהכ"ת, אלא דהוסיף התורה לומר דאם רוצה האדון להפקיע מבתו משום החוב שיש עליו של תשלומין שן ועין, ותחת התשלומין תהי' בת חורין, דבאמת אסור לעשות כן, אלא תשאר אצלו עד זמן יציאתה, וצריך לשלם לה בשביל השן ועין.

(ד) יש לו אשה ובנים, וכו'- כ' התוס' הרא"ש דהיינו או אשה או בנים, דהקפדת התורה הוא שלא יהא יחידי, ואם יש לו אשה או בנים אז לא הוי יחידי. אבל דייק מלקמן, דדרש הגמ' הקרא דאהבתי את אדוני, את אשתי, ואת בני, דשם משמע דצריך שיהי' לו גם אשה וגם בנים. וע' במשנה למלך (עבדים ג', ד') שדייק גם מרש"י על התורה דס"ל דסגי באשה או בנים, וכ' המל"מ דאין משמע כן מהגמ' ופוסקים. וע"ע לקמן (טט.) דאי' דר' שמלאי אמר לאושפזכני שהי' ממזר, אי אקדמיך טהרתינהו, ופרש"י שם, אם הייתי מכירך קודם שנשאת אשה, הייתי יכול לטהר זרעך, ע"י שהיית גונב, ונמכר להיות ע"ע, ולישא שפחה, וכו'. והק' ר' רנשבורג שם, הרי אם עדיין לא הי' נושא אשה, הי' אסור בש"כ, והוכיח מזה כשי' הריטב"א דאף בלא אשה מותר בש"כ, רק דאין הרב יכול לכופו [אולם לכאו' משמע מהגמ' דלא כדין אחר של הריטב"א, דלמה הי' צריך לגנוב, אלא משמע דמוכר עצמו אסור, וצ"ע], ובתוס' הרא"ש כאן דהוכיח מהגמ' שם דסגי באשה

(א) והלא דין הוא, אם מוכרה לפסולין, לא ימכרנה לקרובים- ק', מהו הק"ו, אפי' אם אמרי' דנראה מהא דמוכרה לפסולין דלא אכפת לן מה שאין שייך יעוד, מ"מ מהו העדיפות של מכירה לקרובים על מכירה לפסולים. וכ' הריטב"א דניוול הוא להיות נמכר לפסולין (מה שאין שייך בקרובים), וע' בפני יהושע שהוכיח דפסולין דכאן היינו ממזר, וכו', דאין שייך אלמנה לכ"ג, וכמש"כ הגמ' לעיל, וא"כ ודאי בזה איכא ניוול. עוד כ' הריטב"א דהיכא דקידושין תופסין יש לחוש טפי שמא יבא להכשל לבא לידי נישואין באיסור, אבל בקרובים אין שייך ניוול או מכשול.

(ב) ור"מ לפסולין נפקא לי' מהיכא דנפק"ל לר"א, בקרובים ס"ל כרבנן- כ' רש"י דכיון דר"מ ס"ל דלאמה מרבה הא דפוסק ע"מ שלא ליעוד, דהיינו דהתנאי חל ויכול למוכרה ע"מ שלא ליעוד, ממילא לא דריש קרא לרבות קרובים, וס"ל דאין מוכרה לקרובים. ובביאור מחלוקתם איך לדרוש, כ' השיטה לא נודע למי דר"א ס"ל דתנאו בטל (אע"ג דיכול למכור לקרובים ופסולים), כיון

דבעצם ראוי ליעדה [נמשמע דכוונתו הוא דעדיף לי' לדרוש לרבות דיכולה להיות נמכרת באופן שאין שייך יעוד, מלומר דיכול להתנות בבת דבעצם שייך ליעוד שלא תהי' יכולה ליעוד, דהוי התנאה כנגד התורה]. ור"מ ס"ל דעדיף לן לאוקמה לאמה לומר דתנאו קיים מלאוקמי בקרובים דלא חזי ליעוד כלל. וע"ע בקו"ש (קכח) דביאר דעת ר"מ דכיון דשייך לבטל התנאי, ושוב תהי' שייכה ליעוד, א"כ מסתבר טפי לדרוש באופן דיכול למוכרה על תנאי, מלמוכרה לקרובים או פסולים שאינם שייכים כלל ליעוד (וע"ש שהק' דאם התנאי נתבטל מכאן ולהבא, לכאו' עדיין יהי' ק', דהא קיי"ל דמענות הראשונות לקידושין ניתנו, וא"כ איך מיעדה, הא בשעת המכר לא היו הממון ניתנים כלל ליעוד, וכ' דלפי דברי המנ"ח שהבאנו לעיל, דאף רבנן מודו דיכול ליעדה בפרוטה האחרונה, א"ש, אבל כ' להק' עליו, ע"ש [ויש לע' אם שייך ליישב קו' ע"פ מה שכתבנו בשם האחרונים לעיל (דף י"ט) דאי"ז גילוי מילתא למפרע, אלא דעכשיו בשעת היעוד עושין הני מעות למעות קידושין, וצ"ע בזה].

או בנים, דהיינו דקדמתיך היינו דקדם לבניכם, אבל שפיר הי' נושא אשה.

ה) **יש לו אשה וכו'**- ע' במשנה למלך (עבדים ג', ד') שכ' להסתפק, היכא שהי' לו אשה בשעת מכירתו, אבל שוב נתאלמן או גירשה, וכן אם כשהי' נמכר הי' פנוי, ואח"כ נשא ישראלית, האם רבו יכול ליתן לו שפחה, האם זה תלוי בשעת המכירה או בשעת המסירה.

ו) **יש לו אשה ובנים, רבו מוסר לו- פרש"י**, על כרחו. ולכאור' משמע מדבריו דרק על כרחו אין רבו מוסר לו, אבל מ"מ מותר בשפחה, וכ"כ הריטב"א כאן בפירוש (וכדבריו לעיל יד: לענין מוכר עצמו). אולם ע' בתוס' הרא"ש דלכאור' משמע מראיתו לגמ' דסוף האומר דס"ל דאף אין לו היתר בכה"ג, וצ"ע. וע"ע במשנה למלך [עבדים ג', ד'] שדייק מדברי הרמב"ם דס"ל דאפי' אם אין רבו כופין לו, מ"מ מותר בשפחה, אבל מ"מ לעיל שם [הל' ג'] כ' הרמב"ם דמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית, והמל"מ שם תמה על הריטב"א דכ' לענין מוכר עצמו דמותר בשפחה, וע"כ ס"ל להמל"מ לחלק בין מי שאין לו בנים ובין מוכר עצמו. ובאמת כבר מבואר חילוק זה בש"י רש"י, שהרי רש"י כאן משמע דמותר לשפחה, ואולם רש"י לעיל (יד:) לענין מוכר עצמו כ' בפירוש דשפחה כנענית אסורה לו, ויש לע' בכל זה מהו החילוק.

ז) **ת"ל שכיר שכיר לג"ש- הק' החזון איש** (אה"ע קמ"ח לסוגיין) בשם המשנה למלך (עבדים ד', ג'), לדעת הרמב"ם דקיי"ל דלא ילפי' שכיר שכיר (וכן ק' לשי' הריטב"א שהבאנו לעיל דס"ל דאיכא מ"ד דלא ילפי' שכיר שכיר, ואולי לדעתו הי' שייך לומר דתנא זה חולק על הברייתא, אבל הרמב"ם שפיר ק' לדינא) איך ילפי' דין זה. ותי' החזו"א דילפי' נמכר לישראל מנמכר לעכו"ם בהקישא דוכי תשיג (דהיינו ה"ו מוסיף דלעיל [יד:]), ואף שזהו רק במוכר עצמו, י"ל דמכרוהו ב"ד נלמד במה הצד מנמכר לישראל ומנמכר לנכרי, וע"ש עוד מש"כ בזה.

ח) **הריני כבן עזאי בשוקי טבריא- פי' בהערות להגרי"ש**, כמבואר בבכורות (ט.) דמי שהוא במקומו הרי דעתו מיושבת יותר, משא"כ כשאינו במקומו אלא גולה, דאינו מרגיש כ"כ בנוח, וזה משפיע על מערכת המחשבה, והיינו דקאמר הריני עכשיו כבן עזאי במקומו בטבריא. ובהערות למס' סוטה (מה.) ביאר דמה דנקט לשון "שוקי" טבריא, היינו ע"פ הא דאי' בגיטין (סז.) דר' יהודה חכם לכשירצה, דהיינו בכל מצב הי' יכול להתעמק בדבר מסובך, ולא הפריעו לא שום טרדות או צער. אך לא כ"א מסוגל לזה, ואביי אמר לפעמים שהוא במצב כזה.

ט) **כי טוב לו עמך, עמך במאכל, וכו'- כ' הריטב"א** (לקמן כב.) "מסתברא דלאו עמך ממש, שיאכל מה שהוא אוכל, ואפי' פסיוני או חלוט דחשיבא, אלא לומר שלא יתנהג בו מנהג עבד כנעני, להאכילו פת סובין ולהשכיבו ע"ג קרקע, אלא כסתם לקיט ושכיר ישראל, וכו'". אולם מלשון הרמב"ם (עבדים א', ט') לא משמע כן, דכ' "כל ע"ע או אמה עברי' חייב האדון להשוותן אליו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור", ומשמע השוואה ממש. וע"ע בתוס' שפי' מה דאי' בגמ' כל הקונה ע"ע קונה אדון לעצמו, ע"פ דברי הירושלמי, דהיכא דאין כאן אלא כר א', צריך ליתנו לעבדו, ולפי הריטב"א, יהי' צריך לדחוק דכוונת הירושלמי הוא דשינה בלי כר הוי התנהגות כמו ע"כ, ויש לעי' בזה. ובעיקר דברי תוס', הקשו האחרונים דהא דרשי' מ"וחי אחיך עמך" דחייך קודמין, וא"כ למה צריך ליתן הכר להעבד, הרי לכאור' "עמך" דהכא ג"כ היינו דשלך קודם לשלו. ותי' בחי' המהרי"ט דבשלמא התם, כ"א חייב בפקו"נ של חבירו, וא"כ הסברא אומרת דמאי שנא שיתן הוא לחבירו, הרי שוב יהי' חבירו צריך ליתן לו, וא"כ מסתבר לומר דחייך קודמין. משא"כ כאן, הרי רק הרב חייב להעבד, וא"כ אם יתן לו הכר, לא יהי' העבד חייב להחזירו לו. עוד תי' דהתם דרשי' מהא דכתיב עמך מיותר, אבל כאן הא צריך לכותבו, לומר דעמך במאכל וכו', וע"ש שביאר למה אין שייך דרשה זו התם. וע"ע במאירי שהביא מחכמי ההר דאם יש לבעל הבית בנים ובנות ומשוה עמהם יצא ידי חובתו,

משש, וצ"ע בזה]. וביאר דהגמ' מבואר דאזיל אליביהו, דאי' דהיכא דעבד תרי ופש גבי' ד', וכו'.

(ב) היכא דעבד תרי וכו' מכסף מקנתו, עבד ד' וכו' כפי שניו- פרש"י דמיירי דלא השביח או הכסיף. והק' תוס' ע"ז, א"כ אמאי שני קרא בלישני'. וכ' המקנה דאף דהתורה אמרה לחלק ערך השנים בשוה, באמת אין כוונת הלוקח לשלם עבור שנה השישית כמו על שנה הראשונה [ולא ביאר למה, ומסתמא משום שדעתו בעיקר על זמן הקרוב להמקח], וא"כ באמת שפיר קורין לשנים הראשונים "מכסף מקנתו", אבל שנים אחרונים הוי "כפי שניו", דהיינו דחידוש הוא שחידשה תורה דאומדין גם זה כפי השנים.

(ג) ע"ע הנמכר לעכו"ם נגאל לחצאין או אינו נגאל לחצאין- פרש"י, שאם הגיע ידו לדמי חצי גרעונו, ימעט חצי שניו מעליו. ופי' הריטב"א, דהיינו דאם למשל יש לו ד' שנים נשארם, וישלם חצי, יעבוד עוד ב' שנים ואז יצא לחירות. אבל כ' דאין לומר שיהי' בחירות עכשיו, ולאחר ב' שנים יחזור לעבודה, וע"ש לראייתו. אולם ע' ברש"ש, דכ' דהדין יהי' שיעבוד רבו יום א' ואת עצמו יום א', כדין ח"ע וחב"ח.

(ד) גאולתו גאולתו... או דלמא לקולא אמרי' וכו'- פי' תוס', דע"כ אי"ז ג"ש גמורה, דאל"כ, איך שייך לומר או דלמא לקולא אמרי', הא אין ג"ש למחצה, אלא כוונת הגמ' דגילוי מלתא הוא. אולם ע' בריטב"א שהביא מרבנו הגדול (ולכאו' כוונתו להרמב"ן) דבאמת ג"ש מקובלת היא, אלא דכיון דכבר גילתה התורה להקל על ע"ע, דהיינו כי טוב לו עמך, וכו', א"כ יש לצדד דלא אמרי' הג"ש אלא לקולא.

(ט) אמר אביי את"ל נגאל לחצאין וכו'- הק' הריטב"א, הא כבר פשט הגמ' דאין נגאל לחצאין, ואיך אמר אביי את"ל שלא אליבא דהלכתא, וביאר דאביי בא לומר דאי"צ לומר נגאל כולו ולא חציו לומר דאין נגאל לחצאין, דכיון דאם נגאל לחצאין יש קולא וגם חומרא,

ואפי' אם הוא עצמו מרויח לעצמו ומענג לנפשו, דעמך לאו דוקא עמו ממש, אלא עם בני ביתך חורין [ויש לע' אם זהו שי' ג', בין הרמב"ם והריטב"א, וצ"ע]. ועע"ש במאירי שכ' בשם הגאונים דדבר זה הוא מצוה על האדון, אבל אין העבד יכול לכופו בדין לעשות כן, אלא מדת מוסר ודרך ארץ שלמדתו תורה. עוד הביא משמם דאף דבזמן הזה אין דין ע"ע, מ"מ מדת חסידות ודרך ארץ לא בטלה, ואם שכר אדם שמש קבוע לביתו, כל הדרכים אלו בו.

(י) ואע"ג דבתו לא כתיב בהאי ענינא, הא קמ"ל וכו'- תמה המהרש"א, הרי כיון דלא כתיבא בתו בהאי ענינא, א"כ היכא קמ"ל הכי, מי יימר דכאן מקומה בכלל. ועוד הק', דאם סברא זו אמת הוא, א"כ גם לענין מכירת עצמו לימא כן, דימכור עצמו קודם שילוח ברבית, דזה מגרע וזה מוספא ואזלא. וביאר דה"ק, דאי הוי מקום של מכירת בתו לאחר הלואת רבית, הו"ל לכתוב שם בתורה, ולא בפ' משפטים, ומהא שמע' דע"כ מוקדם לפ' רבית. ומה שיש סברא במכירת עצמו ג"כ, הרי מוכח מן התורה דלא אמרי' כן בעבד, מדכתיב לאחר פ' רבית, דלמעשה אין אדם עושה כן למכור עצמו קודם שלוח ברבית, אע"פ דמסברא יש לעשות כן. ומה דלא כתיב בתו קודם פ' רבית, שזהו מקומה, כ' דמשום דלא חשיב התורה אלא המעשים שהאדם עושה אותם למעשה, אבל מכירת בתו אינו עושה קודם הלואת רבית, אלא דבאמת ראוי לעשות כן, וזהו לשון הגמ' 'נזבין וכו'', ולא מזבין, דהיינו דראוי לעשות כן, לא דעושים כן למעשה.

(יא) רבות בשנים- פרש"י, וכי שייך שיהי' רובן או מיעוטן משש. והק' הרשב"א, הא פלוגתא דתנאי היא לענין מוכר עצמו, וקיי"ל דנמכר לשש ויתר משש. ועוד הק', דלשון הגמ' משמע דמדברים לגבי השנים עצמם. ולכן פי' דמשמעות הגמ' הוא שיש שנים גדולות ושנים קטנות, והיתכן זה, אלא וכו'. וע' ברש"ש דכ' דרש"י פי' הסוגיא אליבא דריה"ג ור"ע, דס"ל דנמכר לעכו"ם יוצא

בשש [ומשמע דס"ל להרש"ש דכיון דקרא מיירי בנמכר לעכו"ם, י"ל דאזיל אליבא דריה"ג ור"ע לענין נמכר לגוי, אבל הרשב"א הק' דכיון דסכ"ס הדין נוגע גם במוכר עצמו, א"כ י"ל דמיירי בנמכר ליתר

א"כ שפיר י"ל דנלמד מהג"ש גאולתו
גאולתו דלעולם אין נגאל לחצאין.

טז) המוכר בית בבתי ערי חומה, נגאל לחצאין או
אין נגאל לחצאין - פרש"י, אם נתן חצי דמיו
בתוך שנה, מפריק פלגי' או לא. וע' בר"ן ז':
בדפיו) שהביא מהרשב"ם בב"ב (קג.)
דמשמע מדבריו דפשוט דאין שייך לגאול
חצי השדה, וכל הנדון הוא אם יכול לכופו
לקבל חצי הדמים שעד היובל, ויהי' נפק"מ
לענין יוקרא וזולא, וכמו דאמרי' לעיל בע"ע
[ומש"כ הר"ן שיש נפק"מ דחצי השדה יוצא לכהנים ביובל, לכאו'
כוונתו לומר כן בדעת רש"י, וצ"ע].